ŠEDESÁT LET OBORU FINANCE NA VYSOKÉ ŠKOLE EKONOMICKÉ V PRAZE

Jitka Koderová, Vysoká škola ekonomická v Praze¹

Připomínka 60. výročí založení Vysoké školy ekonomické v Praze (dále jen VŠE) by se neměla obejít bez připomenutí studijních oborů, které vznikly současně s jejím založením. Mezi ně se řadí i obor finance, a to i přes to, že po té, co došlo v souvislosti s únorovými událostmi roku 1948 k přejmenování Vysoké školy obchodní na Vysokou školu věd hospodářských (dále jen VŠVH),² byl v rámci dobíhajícího studia bankovní směr přejmenován na finanční.

Toto nové označení, související s představou o zcela novém uspořádání bankovní soustavy a o zásadní změně v jejím fungování, se však nestačilo plně promítnout do významnějšího odpoutání od původního bankovního směru. Od akademického roku 1949/1950 totiž již nebyli na VŠVH přijímáni studenti do 1. ročníku, a po té, co se na podzim 1951 přeměnila na Fakultu hospodářských věd ČVUT, zde v akademickém roce 1951/1952 proběhly poslední přednášky určené výlučně studentům IV. ročníku s tím, že následující akademický rok bude posledním rokem její existence a bude věnován již pouze státním a rigorózním zkouškám. Je tedy zcela logické, že přejmenováním ustavený nový obor byl do značné míry poplatný směru bankovnímu, což ale na druhé straně může z dnešního pohledu svědčit ve prospěch jeho obsahové náplně.

Na druhé straně je v souvislosti s tím zcela pochopitelné, že nový obor nedokázal a možná ani neměl v úmyslu pružně reagovat na Generální linii výstavby socialismu, kterou vyhlásila KSČ v květnu 1949. Jejím prioritním zájmem bylo totiž urychlení procesu centralizace v bankovníctví spojené se znárodněním velkých bankovních domů a s jejich postupným slučováním. Výsledkem bylo přijetí Zákona o Státní bance československé v březnu 1950, které znamenalo počátek aplikace sovětského modelu

1 Příspěvek byl zpracován jako jeden z výstupů výzkumného projektu Fakulty financí a účetnictví Vysoké školy ekonomické v Praze, který je realizován v rámci institucionální podpory VŠE pod číslem IP 100040. Za pomoc při zpracování příspěvku patří můj dík prof. Ing. Josefu Valachovi, CSc., jehož studie *Vývoj oboru finance na VŠE* (Valach, 2003) se mi stala základním východiskem a vodítkem. Většina dat a základních údajů byla s laskavým souhlasem prof. Valacha z této studie přejata. Zodpovědnost za práci s daty a za zpracování příspěvku je však plně na straně autorky. Za ochotu a vstřícnost při poskytnutí některých informací děkuji také prof. Ing. Miroslavu Tučkovi, CSc. Za cenné připomínky patří můj dík také prof. Ing. Aleně Vančurové, Ph. D., vedoucí katedry veřejných financí a prof. Ing. Karlu Jandovi, M. A., Dr., Ph.D.

2 Název Vysoká škola obchodní byl již v době jejího založení vnímán jako příliš úzký a objevovaly se návrhy na jeho změnu např. na Vysoká škola ekonomická a politická, Vysoká škola obchodní, hospodářská a politická apod. Nicméně ani změna názvu na VŠVH nebyla konečná. Blíže viz Závodský (2003).

založeného na centrálně direktivním řízení v oblasti bankovníctví. Završením této tendence byl vznik Státní spořitelny (k 1. 1. 1953), který znamenal faktickou likvidaci lidového peněžnictví (drobných spořitelen, záložen, kampeliček apod.) a jeho podřízení ministerstvu financí.³

Uvedené změny musely vyústit do požadavku na zásadní přeměnu v oblasti ekonomického vzdělávání. Výsledkem bylo založení VŠE a při té příležitosti i oboru finance, který se stal jedním z nejprestižnějších a zároveň i nejnáročnějších oborů na VŠE a prakticky až do roku 1989 i jediným na českém území.⁴ Stručná charakteristika jeho vývoje je předmětem následujícího pojednání, které je rozděleno do tří částí. První z nich obsahuje základní údaje o počátečním formování oboru a o jeho dalším vývoji, a to až do konce 60. let dvacátého století. Druhá část je věnována změnám v obsahové náplni studia oboru v období normalizace a v průběhu 80. let. V závěrečné části budou připomenuty změny, k nimž došlo ve vývoji oboru po roce 1989. Závěr shrne hlavní myšlenky příspěvku.

Počáteční vývoj a 60. léta dvacátého století

Jak již bylo uvedeno, byl obor finance jedním z prvních oborů, které bylo možno studovat na nově založené VŠE od akademického roku 1953/1954, a to na jedné z jejích pěti fakult, na Fakultě financí a úvěru. V roce 1959 došlo ke spojení Fakulty financí a úvěru s Fakultou statistiky a Fakultou všeobecně ekonomickou v jedinou Fakultu politické ekonomie, která byla v roce 1968 přeměněna na Fakultu národohospodářskou, na níž obor finance setrval až do vytvoření samostatné Fakulty financí a účetnictví v roce 1991.

Mateřskou katedrou, která se podílela na vytváření obsahové náplně studia v rámci tohoto oboru a zajišťovala na něm výuku odborných předmětů zaměřených na oblast financí a vedení diplomových prací, byla katedra financí a úvěru. Kromě toho obstarávala také výuku finančních předmětů, zejména pak základního kurzu finance a úvěr, pro všechny ostatní obory na všech fakultách.

V počátečních letech vycházela obsahová náplň studia a výuka finančních předmětů do značné míry z modelu aplikovaného v tehdejší Sovětské svazu. Jako podklady ke studiu sloužily převážně překlady sovětských učebnic (např. Kronrod, 1956) a další materiály sovětské provenience. Ty byly zaměřeny především na fungování jednotlivých oblastí financí v podmínkách direktivně řízené ekonomiky a jen v malém rozsahu, zato však značně kriticky, se dotýkaly problematiky fungování financí v tržních ekonomikách.

3 Blíže viz Vencovský, Půlpán a kol. (2005).

4 Na Slovensku byl v roce 1950 ustaven na Vysokej škole obchodnej Ústav finančnej ekonomiky, na jehož činnost v oblasti finančního vzdělávání a rozvoje finanční vědy navázala od akademického roku 1951/1952 katedra financí, s níž je spojen i vznik studijního oboru finance. Po založení VŠE v Bratislavě se katedra financí stala součástí Fakulty vnútorného obchodu a financií, kam byl převeden i studijní obor finance. (<http://nhf.euba.sk/sk/katedry/katedra-financii/historia-katedry>, cit. 21. 1. 2013)

Postupně však docházelo k vypracování vlastních učebních textů, které byly více zaměřeny do oblasti české finanční praxe. Na konci padesátých let tak byly vydány dvě učebnice: publikace Československé finance kolektivu autorů pod vedením L. Veltruského (1958) a publikace Finance a úvěr (Bakule, Kyzlink, Picmaus, Tuček, 1959). Studentům nezůstaly utajeny ani informace o místu a úloze financí v tehdejších vyspělých kapitalistických ekonomikách, a to jak v rámci jednotlivých předmětů, tak i v podobě speciálního kurzu finance kapitalistických států, kde byli seznamováni s tržními principy fungování bankovní soustavy, s různými alternativními možnostmi financování podniků, s charakterem emisní a úvěrové politiky apod.

Snaha o úzkou provázanost výuky s fungováním hospodářské reality vedla k tomu, že se učitelé katedry financí, stejně jako řada dalších ekonomů z VŠE, zúčastnili přípravy diskuse o příčinách nízké efektivnosti československé ekonomiky a o potřebě zásadnějších změn v řízení a fungování národního hospodářství, která probíhala v letech 1956–58. Jejím vyústěním bylo zpracování návrhu na hospodářskou reformu, která usilovala o spojení centrálních pětiletých plánů s principy hmotné zainteresovanosti podniků a jejich pracovníků. I když pokus o reformu, která měla být odstartována v letech 1958–59,⁵ nevyšel, vzešla z diskuse řada poznatků o problematičnosti aplikace sovětského modelu centrálního řízení na československou ekonomiku. Pro podobné diskuse se rozšiřoval prostor v průběhu 60. let, kdy se se stále větší naléhavostí projevovaly disproporce jak na mikroekonomické, tak i na makroekonomické úrovni. To vedlo k hledání cest k jejich překonávání, a zejména pak k jejich předcházení. Proto následovala řada dalších rozsáhlých diskuzí, která se na konci 60. let soustředila na postavení podniků, na nové formy jejich zainteresovanosti na efektivním hospodaření, na jejich financování a na další otázky.

V roce 1963 se zrodil nový projekt reformy, na jehož vypracování se opět podíleli i pracovníci VŠE. Reforma byla vyhlášena v lednu 1965 a její první opatření byla realizována v následujícím roce. Již na konci roku 1964 však došlo k zásadnímu opatření v devizovém hospodářství, které bylo do té doby plně podřízeno ministerstvu financí, ministerstvu zahraničního obchodu a Státní bance československé (dále jen SBČS). Financování zahraničního obchodu a provádění devizových operací bylo s platností od počátku roku 1965 převedeno na nově zřízenou Československou obchodní banku, která měla statut akciové společnosti. S tím byly spojeny také kroky směřující ke zrealizování představ domácích podniků o měnovém kurzu československé koruny. Významným krokem bylo také vyjmutí SBČS z podřízenosti ministerstvu financí, k němuž došlo v roce 1965.

Postupně se však v československé ekonomické obci začal formovat poměrně silný názorový proud, který přestal pracovat s kategoriemi trhu a tržních vztahů v rámci socialismu. Jeho stoupenci pozvolna opouštěli myšlenku zdokonalování soustavy plánovitého řízení národního hospodářství a přecházeli k myšlence reformy stávajícího mechanismu fungování ekonomiky, která v oblasti emise peněz vyústila

5 Podrobnější data o vývoji hospodářské reality jsou obsažena např. ve Vencovský (2003), Vencovský, Půlpán a kol. (2005), Průcha a kol. (2009).

do požadavku samostatné centrální banky, obnovení peněžního a úvěrového trhu a vytváření dalších bank komerčního typu.

„Tržní mechanismus neuvedeme do pohybu, pokud v bankovníctví nebude uplatněna výraznější dělba funkcí a důsledné institucionální oddělení jeho obchodní a řídicí sféry. Teprve vznik a činnost obchodního bankovníctví vytvářejí předpoklady ekvivalentního postavení podnik-banka a vylučují nadřazené jednání banky vůči podnikům a jiným klientům. ... Sebesamostatnější postavení bankovních filiálek nemůže vyvolat takovou kvalitu úvěrových vztahů, která je vlastní skutečnému úvěrovému trhu.“ (Polidar, 1968, s. 3)

Na přípravách takto pojaté zásadní ekonomické reformy se podíleli i další učitelé katedry financí a úvěru v čele s jejím vedoucím Prof. Ing. Miroslavem Tučkem, CSc. Jedním z výsledků bylo vydání dokumentu „Některé náměty k současné hospodářské situaci ČSSR,“ v březnu 1968. Dokument obsahoval analýzu současné hospodářské situace a nastiňoval koncepci prohloubení změn v oblasti hospodářské politiky, které začaly být realizovány v letech 1965–1966.⁶

Děni ve společnosti se nutně muselo odrazit nejen ve vědecké práci, ale i v rámci pedagogického procesu, a to jak v oblasti obsahové náplně výuky, tak i v přípravě učebnic a studijních materiálů. Na VŠE jako celku se zhruba po 10 letech od jejího založení začaly objevovat výrazné snahy o přestavbu výuky. S největší naléhavostí se projevy v letech 1964–1965, kdy odstartovalo úsilí o postupnou reformu společného studijního základu, o posilování váhy teoretických disciplín a o intenzivnější uplatňování exaktních metod ve výuce. Byl omezen počet specializací, vznikaly nové studijní plány, byly otevírány nové kurzy, měnila se také struktura jednotlivých kateder. Rostl podíl matematiky a jejích aplikací v ekonomických předmětech, byly otevřeny výběrové kurzy a speciální semináře.

Tato skutečnost nemohla zůstat bez odezvy v obsahové náplni studia na oboru finance. Vedle tradičních předmětů, kterými byly financování podniku, rozbor hospodářské činnosti, státní rozpočet a peněžní oběh a úvěr, se objevily nové kurzy zaměřené na peněžní teorii a politiku, finanční teorii a politiku, teorii financí, finance a úvěr kapitalistických států, světové finance a finanční instituce.⁷ V rámci tradičního předmětu podnikové finance, který byl orientován především na řízení a financování oběžných prostředků, došlo k zařazení problematiky týkající se investičního a dlouhodobého finančního rozhodování a vlivu finančního řízení na hmotnou zainteresovanost podniků a jednotlivců.

Stranou nezůstaly ani tendence k využívání statistických a ekonometrických metod ve finančních předmětech. V akademickém roce 1967/1968 byl zařazen volitelný předmět matematické metody ve financích s alternativou dějiny ekonomických učeních, v následujícím akademickém roce přibýlo matematické programování, matematicko-

6 Blíže viz Mach, Průcha (2003), s. 68 a následující.

7 Údaje o studijních předmětech jsou čerpány ze studijních programů VŠE pro jednotlivé akademické roky z období 1964/65 až 1969/1970, za jejichž laskavé zapůjčení (včetně následujících ročníků, a to až do posledního roku jejich vydávání 1999/2000) děkuji Ing. Prokopovi Závodskému, CSc.

ekonomické informace, základy kybernetiky a volitelné předměty vybrané kapitoly z matematické statistiky s alternativou statistická dynamika či regresní a korelační analýza s alternativou teorie informací.

Do výuky tak vstoupily modely úhrnného finančního plánování, modely finančního řízení zásob, rozdělování státních prostředků v nevýrobní sféře apod. Větší pozornost byla věnována vztahům státního rozpočtu a úvěrového fondu, organizaci a hmotné zainteresovanosti v bankovníctví, bankovnímu úvěrování, mezinárodním financím, otázkám konvertibility československé koruny a otázkám peněžní rovnováhy.

Období normalizace a 80. léta

S nástupem normalizace, která započala na přelomu šedesátých a sedmdesátých let, došlo k ukončení procesu zavádění ekonomické reformy a k návratu k administrativně direktivním metodám přímé regulace podniků na základě ročních plánů. Současně s tím došlo také ke snahám o obnovení politických tlaků na vývoj vědeckého výzkumu, především ve společenských vědách, a na pedagogický proces. Důsledně byly odmítnuty navrhované změny v mechanismu fungování ekonomiky,⁸ byla vyřazována a likvidována „nevhodná“ domácí i zahraniční literatura z veřejných knihoven či přímo z tiskáren a prodejen, řada odborníků byla donucena opustit oblast vědeckého výzkumu.

Na oboru finance se normalizace promítla do odchodu některých učitelů, ať již vynuceného či dobrovolného, a do silného tlaku na ideologizaci obsahové náplně výuky, která se měla zcela jednoznačně odklonit od snah o posilování tržních principů v podnicích a ve finančním sektoru ve prospěch posilování hmotných vztahů v řízení a rozhodování. Ve studijních programech⁹ oboru finance se to projevilo zrušením výuky matematicky zaměřených kurzů a ponecháním kurzů ostatních, ovšem s důrazem na jejich vnitřní obsahové změny, o čemž se však ve studijních programech nedočteme. Nově přibýly předměty bankovníctví a pojišťovnictví.

Navzdory silným ideologickým tlakům a počátečním opětovným snahám založit výuku na překladech sovětských učebnic, se výuka na oboru již nikdy nevrátila k podobě, jakou měla na přelomu 50. a 60. let. O tom svědčí řada učebních textů, které byly publikovány v průběhu 70. let a z nichž je patrné překročení mantinelů daných normalizačním úsilím.

Patří k nim především učebnice Úvěrová a měnová politika (Petřivalský, 1973), která je v první části postavena na komparaci úvěrové emise peněz za kapitalismu a za socialismu. Od charakteristiky emise peněz v obou společensko-ekonomických systémech postupuje autor ke srovnávání poptávky kapitalistických podniků a podni-

8 V nejkoncentrovanější podobě se s ním můžeme setkat ve zvláštním čísle Politické ekonomie nazvaném Analýza vývoje ekonomické teorie v Československu v šedesátých letech (1972).

9 Pro zajímavost je možné uvést, že studijní program VŠE pro akademický rok 1970/1971 obsahoval pouze seznamy členů kateder a naprosto zde chyběly údaje o obsahovém zaměření studia na jednotlivých oborech a o vyučovaných předmětech.

katelského sektoru po bankovních úvěrech s poskytováním krátkodobých úvěrů socialistickým podnikům a podnikovému sektoru na základě plánu. Předmětem srovnání je dále posuzování efektivnosti investic z hlediska kapitalistického podniku a v podmínkách socialismu, formy poskytování investičních a spotřebních úvěrů v obou systémech a srovnání úlohy úvěru v mezinárodních ekonomických vztazích.

Je celkem pochopitelné, že tento svůj přístup musel autor zdůvodnit tak, jak to bylo požadováno v rámci normalizačního procesu: „Důkladné studium úvěrových a měnových otázek za kapitalismu má význam ideový i odborný, neboť umožňuje pochopit omezenost úvěrové a měnové politiky za kapitalismu, nesprávnost mechanického přenášení jejich cílů a nástrojů do socialistické ekonomiky.“ (Petřivalský, 1973, s. 11) Faktem však zůstává, že se mu podařilo přiblížit studentům fungování úvěrové soustavy z hlediska emise peněz a financování v podmínkách kapitalistické ekonomiky, což byly informace bezesporu velice cenné a potřebné.

A nejen to. V následující teoretické části se autor opět neomezil pouze na marxistickou teorii peněz, úvěru a úroku, devizových kurzů a inflace, ale věnoval pozornost také výkladu těchto kategorií v rámci nemarxistických teorií, především v jejich v té době v ekonomické literatuře nejfrekventovanějších verzích – klasické, neoklasické a keynesovské. Závěrečné pasáže jsou věnovány úvěrové a měnové politice a jsou, stejně jako je tomu v první části učebnice, zaměřeny na srovnání jejich realizace v socialistických a kapitalistických ekonomikách a na vybrané problémy mezinárodní úvěrové a měnové politiky zemí RVHP a kapitalistických zemí.

V souvislosti s tím řada kolegů připomíná i skutečnost, že svou autoritou zaštitil profesor Petřivalský také výuku na celém oboru finance a výzkumnou činnost katedry, a to do takové míry, že na ni může být aplikováno konstatování F. Vencovského: „Vědecký výzkum orientovaný na smysl a možnosti měnové politiky v centrálně řízené ekonomice měl v československých politických poměrech 70. a 80. let poměrně dost široký prostor, pokud ovšem nevyústil v návrhy na zásadní reformu systému centrálního plánování, jak byl založen v zákonech o národohospodářském plánování a o Státní bance československé z roku 1970. Šlo o výzkum, jehož vědecká úroveň daleko předstihla úvahy o měnové politice v ostatních „socialistických zemích“. Jeho zaměření bylo velmi blízké teoretickým diskusím o penězích a o emisní politice, jak probíhaly v té době nebo i dříve u předních světových ekonomů. Jejich díla už byla pro vědecké instituce dostupná.“ (2003, s. 164)

V roce 1975 vyšlo skriptum J. Siblíka věnované dějinám finančních institucí od otrokářské společnosti až do druhé světové války, které zahrnovalo i otázky vzniku československé měny a vývoje bankovního sektoru a měnové a fiskální politiky v prvním Československu.

O rok později byla vydána publikace V. Bakuleho (1976), která je zaměřena na oblast mezinárodních a světových financí a zevrubně pojednává o jejich základních složkách. Ocenění si zaslouží zejména autorova snaha přesně definovat základní pojmy. K tomu využívá nejen svých znalostí Marxovy teorie a z něj vycházejících zahraničních, především polských a sovětských autorů, ale i názorů nemarxisticky orientovaných ekonomů, přičemž používá i odkazy na starší české autory – A. Bráfa a J. Drachovského.

Vědomě však nejde cestou konfrontace odlišných názorů na vybrané problémy, volí spíše cestu komparace přístupů, které nejsou v ostrém protikladu a liší se v podstatě pouze úhlem pohledu, což mu umožňuje ilustrovat nejednoznačnost v přístupech ke zkoumané problematice a její komplexnější pojetí. Výsledkem je precizní výklad problematiky devizových rezerv, devizových kurzů, platební bilance a pohybu mezinárodního kapitálu, a to povětšinou v takové podobě, v níž mohou být, při vyloučení změn, k nimž došlo ve sledované oblasti za posledních více než třicet let, akceptovány i v současnosti. To platí i o výkladu prostředků používaných v mezinárodním platebním styku, způsobů mezinárodního placení, fungování mezinárodních měnových a úvěrových institucí i mezinárodní a světové měnové a finanční spolupráce.

Základní definice socialistických financí jako peněžních vztahů plánovité tvorby, rozdělování a používání peněžních fondů, které jsou dále děleny na decentralizované (podnikové) a centralizované (celospolečenské) je východiskem publikace *Základy socialistických financí* (Kyzlink, Pavelka, 1979), která podává výklad základních finančních kategorií v rámci všech finančních disciplin: financí podniku, státního rozpočtu, pojištění, bankovního úvěru, peněžního oběhu, mezinárodních měnových vztahů a finančního plánování. K prohloubení znalostí studentů oboru finance sloužily vedle výše zmíněných učebních textů ještě publikace zaměřené na oblast podnikových financí (Valach, 1972, 1974), státního rozpočtu (Kyzlink, Lér, 1980) a pojištění (Vostatek, 1985). Ve spolupráci s katedrou financí na VŠE v Bratislavě vznikly dvě společné učebnice, které byly používány ve výuce na obou vysokých školách (Háčík, Petřivalský, 1984) a (Majcher, Valach, 1988).

Učebním textem, který v řadě aspektů překračuje horizont doby, v níž byl napsán, je publikace *Měnové a finanční soustavy v kapitalistických státech* (Pavelka, Průchová, 1987). Její první část je věnována teoretickým aspektům mechanismu fungování finančních a měnových soustav v kapitalistických státech, především pak problematice fungování bankovního sektoru, finančního trhu a veřejných financí. Ve druhé části je výklad zaměřen na fungování měnové a finanční soustavy v USA, Velké Británii, Německé spolkové republice, Francii a Japonsku.

Positivní vývoj v teoretické oblasti však narážel na prakticky nepřekonatelné problémy bránící realizaci navrhovaných opatření v rámci hospodářské reality, které ukazovaly na nezbytnost zásadních změn, k jejichž realizaci se začalo schylovat již na konci roku 1988. Postupně se vytvářely institucionální předpoklady pro koncipování a realizaci měnové politiky založené na novém pojetí fungování peněžního, úvěrového a devizového trhu, které dostaly konkrétní podobu v zákoně o SBČS a zákoně o bankách, které byly přijaty na konci roku 1989.

Období po roce 1989

Obor finance setrval na Fakultě národohospodářské až do roku 1991, kdy přešel na nově založenou Fakultu financí a účetnictví. Situace katedry financí, která se z původních deseti členů rozrostla na čtyřicet, však byla mnohem složitější. Její postupné rozčle-

nění do čtyř odborných sekcí (státního rozpočtu, peněžního oběhu a úvěru, financí podniku a odvětví a mezinárodních financí) vyústilo v roce 1990 do vzniku tří samostatných kateder: katedry veřejných financí, katedry bankovníctví a pojišťovnictví a katedry měnové teorie a politiky. Sekce financí podniku byla „pod tlakem tehdejšího vedení VŠE a při málo aktivním postoji nového vedení fakulty“ (Valach, 2003, s. 111) přesunuta na Fakultu podnikohospodářskou a včleněna do katedry ekonomiky podniku. V následujícím roce tato sekce vytvořila samostatnou katedru financí podniku, která přešla na Fakultu informatiky a statistiky a posléze se stala součástí Fakulty financí a účetnictví.

Na změnách v obsahové náplni studia na oboru finance se začalo pracovat již před začátkem zimního semestru akademického roku 1990/1991. Aktivně se zapojili i studenti, dokonce již v letním semestru akademického roku 1989/1990,¹⁰ a to jak výběrem předmětů, které doporučovali ve výuce ponechat či dokonce rozšířit jejich hodinovou dotací, tak i návrhy na změny v organizaci studia a ve studijním řádu. Od akademického roku 1991/1992 byl na oboru finance, stejně jako na všech ostatních oborech, zaveden kreditní systém, který studentům umožňoval nejen volbu předmětů, ale i úpravu časového harmonogramu pro jejich absolvování.

Období transformace československé a posléze české ekonomiky bylo pro oblast financí obdobím převratným. Znamenalo přechod od centrálně řízené plánované ekonomiky, v jejímž rámci byla výrazně potlačena úloha peněz, k ekonomice tržní spojené s důrazem na racionalizaci úlohy peněz a peněžních vztahů v hospodářském mechanismu. V této situaci chyběla nejen praktická erudice realizátorů nezbytných opatření v oblasti národohospodářské praxe a možnost studia zkušeností z uskutečňování analogické přeměny v jiných zemích, ale nezdůraznění hlubší a zažitě teoretické znalosti některých makroekonomických i mikroekonomických vztahů a souvislostí.

Poptávka po kvalifikovaných pracovnících, kteří by dokázali adekvátním způsobem reagovat na potřeby hospodářské praxe, vedla ke zvýšenému zájmu o studium na VŠE a zejména pak na oboru finance. „Transformace české ekonomiky po roce 1989 výrazně změnila i úlohu a postavení finančních předmětů ve výuce na VŠE. Z dříve často podceňovaného oboru, který měl obvykle problémy i s naplněním direktivně určeného počtu přijímaných posluchačů a jehož absolventi v praxi se pohybovali v nižších tarifních stupních, se velice rychle stal obor atraktivní, velice žádaný, s vysokými platy absolventů, zejména v bankách. Tím se podstatně zvýšil i zájem o studium tohoto oboru na VŠE.“ (Valach, 2003, s. 111–112)

Docházelo nejen k nárůstu počtu studentů oproti předchozímu období,¹¹ ale i k tomu, že studium oboru finance bylo otevíráno na dalších vysokých školách, a to

10 Srv. např. Koderová (2006), s. 141.

11 V této souvislosti nelze pominout seznamování pracovníků působících prakticky ve všech oblastech finanční praxe s různými aspekty fungování tržní ekonomiky, bankovního systému, finančních trhů a s různými formami monetární politiky včetně jejich národohospodářských efektů, které bylo v počátcích ekonomické transformace velice intenzivní. Pomineme-li účast pedagogů VŠE v nejrůznějších vzdělávacích programech řady institucí, je nejvýznamnějším příspěvkem v tomto směru dvousemestrální kurz celoživotního vzdělávání se zaměřením na peněžní ekonomii a bankovníctví, zahajovaný každoročně od roku 1992 na katedře bankovníctví a pojišťovnictví.

jak na státních, tak i na soukromých. V současné době je možno obor finance studovat např. také na Ekonomicko-správní fakultě Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava, na Ekonomicko-správní fakultě Masarykovy univerzity, na University of New York in Prague, na Bankovním institutu – Vysoké škole, a ve formě dvouoborového studia na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy (spolu s ekonomikou), na Provozně ekonomické fakultě Mendelovy university (spolu s managementem), na Vysoké škole polytechnické v Jihlavě (spolu s řízením) a na Central European Management Institute (obor ekonomika a finance).

Rozsáhlé otevření přístupu k zahraniční odborné literatuře, k němuž došlo záhy po listopadu 1989, přednášky zahraničních profesorů a možnosti studijních pobytů našich pedagogů v zahraničí vedly k tomu, že se studijní program oboru finance a obsah jednotlivých kurzů rychle dostávaly na úroveň běžnou na univerzitách ve vyspělých tržních ekonomikách. Určitou zásluhu na tom měla i již zmíněná skutečnost, že došlo k rozdělení původní katedry financí na čtyři samostatné katedry, což jejich členům umožnilo poměrně úzkou specializaci, a tedy i hlubší proniknutí do předmětu jejich zájmu. V návaznosti na to probíhaly odborné diskuse, a to jak uvnitř jednotlivých kateder, tak i mezi nimi navzájem, v jejichž rámci docházelo k vytváření uceleného pohledu na jednotlivé oblasti financí a na jejich vzájemné vztahy.¹²

V akademickém roce 1991/1992 došlo také k rozdělení předmětů na celoškolsky, fakultně a oborově povinné a na předměty celoškolsky či oborově volitelné. Studenti oboru finance si tak mohli vedle oborově povinných předmětů (finanční matematika, finance podniku, pojištění, bankovníctví, veřejné finance, měnová teorie a politika a mezinárodní finance) vybírat z oborově volitelných předmětů (daňová technika a správa, pojistná technika a správa, finanční trhy a burzy, sociální pojištění apod.) Počet nabízených předmětů se přitom stále rozšiřoval.¹³

Již od počátku akademického roku 1991/1992 se mohli studenti oboru finance na bakalářském stupni studia specializovat na daně a finanční kontrolu, a to v rámci podoboru se stejným názvem. Jediný rozdíl spočíval v tom, že předměty, které byly na oboru finance volitelné, byly na podoboru daně a finanční kontrola finance nahrazeny předměty zaměřenými na daňovou problematiku. Nelze se tedy plně ztotožnit s charakteristikou tohoto podoboru ve studijním programu, podle níž byl zaměřen „především na praktické zvládnutí všech aspektů a souvislostí daňové problematiky

12 Zajímavé a někdy i bouřlivé byly například společné odborné diskuze kateder bankovníctví a pojišťovnictví a měnové teorie a politiky, z nichž vzešla velice úspěšná, dodnes nejen na VŠE používaná, postupně aktualizovaná publikace Revenda, Mandel, Kodera, Musílek, Dvořák (2012), která vyšla již v 5. aktualizovaném vydání.

13 Ve Studijním programu na školní rok 1992/1993 již figurovala rozsáhlá nabídka finančně zaměřených předmětů. Vedle výše uvedených to byly např. základy zdanění, pojistná matematika, ekonomie zdraví, ekonomika kultury, ekonomika tělesné kultury, finanční řízení v oblasti životního prostředí, československý daňový systém, burzy a finanční trhy, mezinárodní měnové instituce, daňová teorie, mezinárodní daňové systémy, daňové poradenství, mezinárodní daňová harmonizace, místní finance, finanční analýza a plánování, investiční bankovníctví, finanční inovace, teorie rizika, finanční analýza a plánování podniku, akvizice a oceňování podniků, dividendová politika a leasing, capital budgeting, international financial management.

v ČR, aby bakaláři tohoto oboru mohli ihned vykonávat příslušné odborné práce, především na finančních úřadech.¹⁴

Překlady významných zahraničních učebnic, používané zpočátku jako základní studijní literatura, byly záhy nahrazovány skripty a posléze i učebnicemi jednotlivých členů finančních kateder či autorských kolektivů. Řada z nich byla na takové úrovni, že se dočkaly několika aktualizovaných resp. přepracovaných vydání a jsou jako základní literatura používány dodnes. Vedle již zmíněné učebnice (Revenda, Mandel, Kodera, Musílek, Dvořák, 2012) sem patří především učebnice Finanční matematika pro každého (Radová, Dvořák, Málek, 2011) vycházející v průběžně aktualizovaných vydáních již od roku 1993, a publikace Hamerníková, Maaytová a kol. (2010), která prošla od prvního vydání ve formě skript (Dvořák, 1992) řadou změn, nejen obsahových, ale i ve složení autorského kolektivu a byla dále doplněna metodickou příručkou a cvičebnicí. Své místo zde má bezesporu i učebnice (Vančurová, Láchová, 2012).

Několika vydání se až dosud dočkaly i učebnice Mezinárodní finance (Durčáková, Mandel, 2010), Centrální bankovníctví (Revenda, 2011) a Daňová teorie a politika (Kubátová, 2010). Nutně je třeba připomenout Studijního průvodce financováním podniku (Marek a kol., 2009), jakož i řadu publikací věnovaných problematice spojené s fungováním finančních trhů z pera P. Musílka (2011) a J. Veselé (2011), které stejně jako výše uvedené publikace výrazně překročily rámec vysokoškolské učebnice a jsou používány i širší odbornou veřejností. Pominout nelze ani učebnice domácích pedagogů publikované v angličtině (Izák, 2009; Witzany, 2012). Kromě účasti na domácích konferencích se zahraniční účastí či na mezinárodních konferencích v zahraničí publikují členové finančních kateder výsledky své výzkumné činnosti nejen v domácích, ale i v zahraničních recenzovaných časopisech a časopisech s impakt faktorem (Mandel, Tomšík, 2004, 2008; Kodera, Marek, 2006; Janda, 2009, 2011; Brůna, 2006, 2008; Brůna, Durčáková, 2012).

V rámci snah o začlenění do světové akademické komunity ve formě internacionalizace výuky a výzkumu jsou nejen domácím, ale i zahraničním studentům nabízeny přednášky v anglickém jazyce, a to především v kurzech Credit Risk Management and Modelling, Fiscal Policy, International Financial Management a Microeconomics of Banking. Studenti na všech stupních studia mají možnost předkládat k obhajobě závěrečné práce v angličtině. Zájemcům ze zahraničí je nabízena také možnost studovat obor finance v doktorském stupni studia v anglickém jazyce.

Výhoda, které využívali studenti oboru finance v rámci třístupňového vysokoškolského vzdělávání, přesněji v rámci jeho prvních dvou stupňů, kdy si mohli již na konci bakalářského stupně studia vybrat při psaní bakalářské práce mezi oblastí bankovníctví a pojišťovnictví, podnikových financí, měnové teorie a politiky či veřejných financí, a totéž mohli zopakovat, při psaní diplomové práce, poněkud oslabila v souvislosti s otevřením dvou nových příbuzných studijních oborů, a to zejména po té, kdy jim byl akreditován magisterský stupeň studia. Jde o obor daně a finanční

14 Studijní program. Školní rok 1996/1997. Praha: VŠE v Praze, 1996, s. 45.

kontrola, který s určitým časovým odstupem nahradil původní podobor stejného jména, a o obor bankovníctví a pojišťovnictví, které vychovávají úžeji zaměřené specialisty. Pro všechny zmíněné obory pak existuje možnost pokračovat ve třetím (doktorském) stupni studia na oboru finance.

Závěr

Obor finance byl jedním z prvních studijních oborů, které byly otevřeny na VŠE současně s jejím založením v roce 1953. V době svého vzniku měl vychovávat studenty schopné aplikovat sovětský model centrálního řízení a plánování a sovětské zkušenosti na československou ekonomiku. Otázka směřování absolventů do oblasti hospodářské praxe byla ostatně vždy jednou z met jejich výchovy a vzdělávání. Je však třeba zdůraznit, že se současně s tím studentům vždy dostávalo odpovídajícího teoretického vzdělání v oblasti finanční a ekonomické teorie. Úzká návaznost na hospodářskou praxi vedla k tomu, že byli studenti seznamováni nejen s představami o fungování hospodářského života především ve finanční oblasti, ale také s problémy, které se ve fungování ekonomiky objevovaly a s názory na jejich možná řešení. Tato skutečnost se zvláště silně odrazila ve druhé polovině 60. let, kdy se členové katedry financí aktivně podíleli na vypracování návrhů hospodářské reformy a usilovali o její realizaci. Tyto snahy byly silně potlačeny v období normalizace. I když řada pedagogů odešla, ať již dobrovolně či nuceně, a některým byla výrazně omezena publikační činnost a kariérní postupy, výuka na oboru se již nikdy nevrátila do podoby, kterou měla v průběhu 50. a na počátku 60. let. Studenti byli seznamováni nejen s postavením financí v rámci socialistické ekonomiky, ale i s jejich podobou ve vyspělých tržních ekonomikách. To spolu s analýzou problémů, s nimiž byl konfrontován hospodářský vývoj v Československu v průběhu 70. a 80. let, mělo za následek připravenost učitelů na nezbytné změny ve fungování ekonomiky po roce 1989. Návštěvy odborníků ze zahraničí, zahraniční pobyty našich pedagogů a jejich specializace na dílčí problémy finanční vědy, umožňovaly rychlé vstřebávání nejnovějších poznatků a jejich předávání studentům, jakož i samostatnou tvůrčí vědeckou aktivitu.

Literatura

- Analýza vývoje ekonomické teorie v Československu v šedesátých letech. 1972. *Politická ekonomie*, 1972, Vol. 20, No. 9, pp. 793–860.
- BAKULE, V. 1976. *Světové finance*. Praha: SNTL/ALFA, 1976.
- BAKULE, V.; KYZLINK, V.; PICMAUS, F.; TUČEK, M. 1959. *Finance a úvěr v ČSR*. Praha: SNPL, 1959.
- BRŮNA, K. 2006. Disinflationary Monetary Strategy and Instability of the Forward Yield Curve: The Case of the Czech Republic, 1999-2005. *Post-Communist Economies*, 2006, Vol. 18, No. 4, pp. 460–478.
- BRŮNA, K. 2008. Monetary policy stabilisation, changes in the banking system and interest rate pass-through: the Czech Republic 1999-2006. *Post-Communist Economies*, 2008, Vol. 20, No. 4, pp. 413–429.

- BRŮNA, K.; DURČÁKOVÁ, J. 2012. Banking system liquidity absorption and monetary base backing in the context of exchange rate policy in the Czech Republic, Poland and Hungary. *Post-Communist Economies*. 2012. Vol. 24, No. 2, pp. 257–275.
- DVOŘÁK, P. a kol. 1992. *Veřejné finance: soubor textů ke kursu*. Praha: VŠE, 1992.
- DURČÁKOVÁ, J.; MANDEL, M. 2010. *Mezinárodní finance*. 4. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2010.
- HÁČIK, V.; PETŘIVÁLSKÝ, J. 1984. *Financie (úvod do financí)*. Bratislava: Alfa, 1984.
- HAMERNÍKOVÁ, B.; MAAYTOVÁ, A. 2010. *Veřejné finance*. 2. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2010.
- IZÁK, V. 2009. *Fiscal policy: intermediate course*. Praha: Oeconomica, 2009.
- JANDA, K. 2009. Bankruptcies with Soft Budget Constraint. *The Manchester School*, 2009, Vol. 77, No. 4, pp. 430–460.
- JANDA, K. 2011. Inefficient Credit Rationing and Public Support of Commercial Credit Provision. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*. 2011. Vol. 167, No. 2, pp. 371–391.
- KODERA, J.; MAREK, P. 2006. Dynamic Inventory Model. *Industrial Engineering & Management Systems*. 2006. Vol. 5, No. 1, pp. 43–47.
- KODEROVÁ, J. 2006. Výuka dějin ekonomických učení na Vysoké škole ekonomické v Praze. *Český finanční a účetní časopis*, 2006, Vol. 1, No. 3, pp. 133–145.
- KRONROD, J. 1956. *Peníze v socialistické společnosti*. Praha: SNPL, 1956.
- KYZLINK, V.; PAVELKA, F. 1979. *Základy socialistických financí*. Praha: SNTL, 1979.
- KYZLINK, V.; LÉR, L. 1980. *Finanční teorie a politika v oblasti státního rozpočtu*. Praha: Svoboda, 1980.
- KUBÁTOVÁ, K. 2010. *Daňová teorie a politika*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2010.
- MACH, M.; PRŮCHA, V. 2003. Historie Vysoké školy ekonomické v kontextu společenského vývoje od centrálně plánované k tržně orientované ekonomice. In *Vysoká škola ekonomická v Praze 1953–2003 minulost, přítomnost, budoucnost*. Praha: Oeconomica, 2003, s. 63–73.
- MAJCHER, M.; VALACH, J. 1988. *Financie podniků a odvětví*. Bratislava: Alfa, 1988.
- MANDEL, M.; TOMŠÍK, V. 2004. The Role of External and Internal Balance in the Convergence Process of Central and Eastern Transformation Economies to the EU. *European Economic and Political Issues*. 2004. No. 8, pp. 55–68.
- MANDEL, M.; TOMŠÍK, V. 2008. External Balance in a Transition Economy: The Role of Foreign Direct Investments. *Eastern European Economics*, 2008, Vol. 46, No. 4, pp. 5–26.
- MAREK, P. a kol. 2009. *Studijní průvodce financemi podniku*. 2. aktualizované vydání. Praha: Ekopress, 2009.
- MUSÍLEK, P. 2011. *Trhy cenných papírů*. Praha: Ekopress. 2011.
- PAVELKA, F.; PRŮCHOVÁ, J. 1987. *Měnové a finanční soustavy v kapitalistických státech*. Praha: SNTL/ALFA, 1987.
- PETŘIVÁLSKÝ, J. 1973. *Úvěrová a měnová politika*. Praha: SNTL – Nakladatelství technické literatury, 1973.
- POLIDAR, V. 1968. Změnit či nezměnit naše bankovníctví. *Hospodářské noviny*, 18/1968, s. 3. Citováno podle *Politická ekonomie*, 1972, Vol. 20, No. 9, p. 826.
- PRŮCHA, V. a kol. 2009. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*. 2. díl, období 1945–1992. Brno: Doplněk, 2009.
- RADOVÁ, J.; DVOŘÁK, P.; MÁLEK, J. 2011. *Finanční matematika pro každého*. 7. aktualizované vydání. Praha: Grada, 2011.
- REVENDA, Z.; MANDEL, M.; KODERA, J.; MUSÍLEK, P.; DVOŘÁK, P. 2012. *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. 5. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2012.
- REVENDA, Z. 2011. *Centrální bankovníctví*. 3. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2012.
- STUDIJNÍ PROGRAMY VŠE v Praze na školní roky 1964/1965 až 1999/2000.

- VALACH, J. 1972. *Finance a finanční rozhodování průmyslových podniků*. Praha: Svoboda, 1972.
- VALACH, J. 1974. *Finance podniků*. Praha: SNTL, 1974.
- VALACH, J. 2003. Vývoj oboru finance na VŠE. In *Vysoká škola ekonomická v Praze 1953–2003 minulost, přítomnost, budoucnost*. Praha: Oeconomica, 2003, s. 108–114.
- VANČUROVÁ, A.; LÁCHOVÁ, L. 2012. *Daňový systém ČR 2012*. 11. aktualizované vydání. Praha: VOX, 2012.
- VELTRUSKÝ, L. a kol. 1958. *Československé finance*. Praha: Orbis, 1958.
- VENCOVSKÝ, F. 2003. *Vzestupy a propady československé koruny*. Praha: Oeconomica, 2003.
- VENCOVSKÝ, F.; PŮLPÁN, K. a kol. 2005. *Dějiny měnových teorií na českém území*. Praha: Oeconomica, 2005.
- VESELÁ J. 2011. *Investování na kapitálových trzích*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011.
- VOSTATEK, J. 1985. *Pojištění a pojišťovnictví*. Praha, VŠE, 1985.
- WITZANY, J. 2012. *International financial markets*. Praha: Oeconomica, 2012.
- ZÁVODSKÝ, P. 2003. Přehled vývoje vysokoškolského vzdělávání ekonomů za území ČR do vzniku VŠE. In *Vysoká škola ekonomická v Praze 1953–2003 minulost, přítomnost, budoucnost*. Praha: Oeconomica, 2003, s. 22–62.
- <http://nhf.euba.sk/sk/katedry/katedra-financii/historia-katedry>

60 YEARS OF THE STUDY BRANCH FINANCE AT THE UNIVERSITY OF ECONOMICS, PRAGUE

Jitka Koderová, Department of Monetary Theory and Policy, University of Economics, Prague, nám. W. Churchilla 4, CZ – 130 67 Praha 3, (koderova@vse.cz)

Abstract

The article deals with circumstances in which finance as a branch of study at the University of Economics, Prague (UEP) has been developed. Finance is taught both as a theoretical part of economic science and as a subject preparing students for practical work in the field of finance. Finance is one of the oldest branches existing at the UEP established at the same time as the University, in September 1953. At that time the soviet economic model was applied on the Czechoslovak economy including the field of finance. So the translations of soviet textbooks were used in addition to the Czech ones. In the sixties the problems in development of the Czechoslovak economy intensified and the necessity to strengthen the role of money in the economy was emphasized. This tendency reflected in the contents of teaching process. The period of normalization broke these efforts, but the teaching had never been completely restored to the position it had in the sixties. After 1989 the teaching concentrated on the role of finance in the conditions of market economy. Study program provides knowledge of the issues of financial markets, banking, insurance, national and local budgets and public finance.

Keywords

branche of study, university teaching of finance, University of Economics, Prague

JEL Classification

A29, G0